

פירושים ונימוקים

מאת

ר' ישעיה ברלין ז"ל

על פי כ"י ממחזור שלו עם פירוש דפוס אלטונא שנת תקל"ג.

(ד' ב': ד"ה רוסא כל בשר). עיי' חולין ג"א בית הרחם אין בו משום ריסוקי אברים וכו' תינוק יום אחד מטמא בזיבה וכו' והכי קיימ"ל ועיי"ש בתוס' ד"ה בית הרחם וכו'. מוכח דלגמרי בין באדם ובין בבמה אין בהולדו איכות ריסוקי אברים וא"כ ס"י המפרש צריך ישוב, אכן הכי א"ח ס"י ג' פירש על שם הנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו וכו'. ע"ש.

(שם בפירוש ב' ע"ב בסוף דבריו, ומפליא לעשות"). וז"ל תוס' ברכות ס': ומפליא לעשות משום דאמרינן בביר כי גדול אתה ועושה נפלאות אדם עושה נאד אפי' יש בו נקב אחד מלא מחט סדקית הרוח יוצא ואינו יכול לשמר בו יין והקביה ברא נקבים נקבים באדם ושומר הרוח שאינו יוצא ממנו עכ"ל וכ"כ הטור ס"י ו' בשינוי לשון קצת וכן איתא ברש"י והביי כתב עוד פ"י בשם הר"ר אבודרהם ע"ש. (עוד שם בפירוש ד"ה ופי' בתוס'). ז"ל תוס' ב"ב ג"ט. ד"ה החוט המשולש לא במהרה ינתק. כמה היו שהן ואבותיהם ואבות אבותיהם היו ת"ח ולא קאמר עליהם החוט המשולש אלא הכא היינו טעמא לפי ששלישתן ראו זה את זה וכו'.

(שם ד"ה מסכתות). בחיבורי, "יש סדר למשנה" בארתי הטיב בפתיחות המשניות וכתבתי בפ"ז בשם הסמ"ג ס"ג מסכתות הן וסימנך ולכך יהא ג"ס בהן ואף הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים כתב ס"א מסכת' ע"ש כי בדרתיו הטיב וצ"ל דפרט לא קחשיב מיהו לקמן ד' י"ט בד"ה אתה חונן ע"ש ליכא למימר הכי וצע"ק. ודע דבמדרש רבה שיר השירים ד"ה אחת היא יונתי וכו' איתא בזה"ל ר' יצחק פתר וכו' ששים הם מלכות אלו ששים מסכתיות של הלכות וע"ש רכמה תנאים דרשו ששים הם מלכות וענייני אחרים וע"ע מ"ד סדר קרח פ' י"ח ששים מלכות ס' מסכתות. והוי יודע דהמפרש עצמו בחלק שני דף רס"ח: ביוצר ליום א' של שבועות כתב בד"ה אמן וכו'. ס"א מסכתות של משנה וכו'. ועמ"ש בס"ד על צד התשבי שורש גאון ומה שכתבתי עוד בהקדמתי להיבורי, שאילת שלום".

(ד' ג' ע"ב בפירוש ד"ה מעוי סנים). כך פירש הערוך ערך עו אבל רש"י ברכות ט"ז: ובשבת למ"ד ע"ב פירש בענין אחר בהפלאה שבערכין שחברתי בס"ד על הערוך כתבתי טעם לשבח באריכות קצת.

(שם ד"ה לעולם יהא אדם). ראיתי בספר תניא בזה"ל תניא בסדר אלי' רבא העטפים ברעב בראש כל חוצות אין רעב אלא מדברי תורה כמו שנאמר הנה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי לשמוע את דבר ה' ועל אותו הדור אמור לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ישנים אדם ירא שמים ויאמר רבון כל העולמים וכו'. ומנהגינו להתחיל קודם זמירות לעולם יהא אדם ירא שמים וכו'. ויש אנשים שמתחילין רבון כל העולמים ואינם אומרים לעולם יהא אדם ירא שמים וכו'.

ירא שמים בסתר מפני שאומרים וכי בסתר יהא אדם ירא שמים ולא בגלוי ודעת חיצוני הוא אמנם טוב והגון לומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר שיבא לזרו את האדם להיות ירא שמים ואפילו בסתר ודובר אמת אפילו בלבבו כגון שפסק בלבו לתן דינר או מעה לקוסה של צדקה אע"פ שלא הוציא בשפתיו יקיים, ומקרא מלא הוא ודובר אמת בלבבו ויש אומרים שראוי לומר בסתר שלא אמר אלי רבא אלא כנגד דורו של שמד שגורו שלא לקרות קריאת שמע ולא היו יכולין לקרותו בגלוי ע"כ הזהירים וזרם לקבל עליהם עול מלכות שמים בסתר וכו'. וע"כ הוא אומר המקדש שמו ברבים לפי שבשעת השמד אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר ואין לשנות המנהג עכ"ל ספר התניא.

(ד' ר' ע"א ד"ה ורע). כתב בספר תניא בזה"ל מה שאנו אומרים ורע יצחק יחידך יחיד בשמך שקראת לו אבל אברהם ויעקב לא היו יחידים בשם אחד אברהם ויעקב ישראל וכן נמצא בירושלמי בברכות בסוף פ"א למה נשתנה שמו לאברהם וליצחק לא נשתנה מפני שקראו הקב"ה בעצמו וי"מ יחידך על שם שנתייחד לקרבן.

(שם ד"ה ישורון). הטעם שנקרא ישורון. ראיתי שכתב הרמב"ן בפירושו החומש דברים ב' פסוק י"ב ובשעיר ישבו החורים וגם השמות ישמרו הטעם ויחליפו המלות כמו זרח וצוהר וכן יעשו לשבח יכנו יעקב שהוא לשון טרמה או לשון עקלקלות ויקראו אותו ישורון מן תם וישיר עכ"ל ובתחילת פ' עקב כתב הרמב"ן ולכן יקראו יעקב ישורון כי הפך העקוב למישור וכו' ע"ש.

(ד"ה יחיד חי העולמים. בברוך שאמר). עיי' תוס' יו"ט סוף תמיד כתב הנכון לומר ח' בצירי" ורע המג"א סי' ר"ז בברכת בורא נפשות וכו' כתב לומר ח' העולמים הח' בצירי שהוא רבוק וכ"ה בתו"ש סוף תמיד עכ"ל וצ"ע שלא כתב זה לא בסימן נ"א גבי ברוך שאמר ולא בסי' נ"ו גבי ישתבח דהלא התו"ש ג"כ להדי' בנוסח ב"ש ובנוסח ישתבח. ורע דבספר אלי' רבא סי' נ"ד כתב ששמע מאדם נאמן שחור התו"ש אלא יאמרנו ח' בפת"ח. אכן אתן תודה כי בסי' אור חדש הביא דברי תו"ש לאומרנו ח' בצירי וסמך ידיו על זה בכמה מקומות שאין עליהם תשובה דבכל מקום שאומרים חי העולמים צריך לומר ח' בצירי אבל במקום שאומרים חי עולמים כגון האדרת והאמונה לחי עולמים יאמרנו בפת"ח.

(באו ישיר ה' ימלוך לעולם ועד). יש מהדרין לומר כאן: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו כיבשה בתוך הים. והנה בלבוש לא רמז מהוספה זו כלום — רק במג"א סי' נ"א סק"ט כתב בשם המוונות טוב לומר עם השירה כי בא סוס פרעה וכו'. וחפשתי עוד בכאר הטיב סי' נ"א ומצאתי שכתב סק"ו בזה"ל בספר נגיד ומצוה בשם האר"י כתב שיש לומר ג"כ תרגום פסוק זה דהיינו שנים מקרא ואחד תרגום ושיש לומר פרשה כי בא סוס פרעה שגם פרשה זו מעיקר שירה ע"ש ועיי' גינת ורדים חלק א"ה כלל ב' סי' ח' עכ"ל. הגה גוף ספרים הללו אינם לפי שעה לפני ומהנראה אלי דהא בהא תל"י דלכאורה לפי הטעם שכתב ברמ"א בהגה שם סעי' ז' בזה"ל וכופלין פסוק כל הנשמה תהלל יה' לפי שהוא סוף פסוקי דומרה וכן פסוק ה' ימלוך לעולם ועד" ע"כ וכן לשון

הלבוש וכופלין וכו'. וכן הטעם דכופלין ה' ימלוך לעולם ועד להודיע שגמרנו השירה וע"כ מעתה לאותן המוסיפין לומר כי בא סוס פרעה וס"ל שגם פרשה זו מעיקר השירה יקשה למה כופלין ה' ימלוך לעולם ועד כי לדבריהם בטלה הטעם של הרמ"א ולבוש אכן אם אמרינן תרגום על הדך פסוק הוה עיקר דכופלין כדי שיהיה שנים מקרא ואחד תרגום וכוה הוכחתי על פני גברא רבה ששמעתי ממני עומד ומתפלל והוסיף לומר כי בא סוס וכו'. ומתרגומא דהאי קרא לא ידע כלום ולא אמרו והגדתי אליו דלא יצא ידי חובתו ממ"נ דבמה שכופל ה' ימלוך לע"ו מראה שגמר השירה וא"כ מה שמוסיף גורע וסותר טעם דאמרו רבנן בכפילא לפי"ו מאן דקא מוסיף באופן זה לא שפיר קמוסיף רק באופן שיאמר ג"כ התרגום אחר שאמר בעברי "ה' ימלוך לעולם ועד" ולכן אציג פה לשון התרגום י"י מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמאי ואגב גרדא אסבירי אסבירי ליתן מובן לכל לב מבין, דהרמ"א והלבוש שכתבו שיגמור השירה בפסוק ה' ימלוך לע"ו סבירי להו כפי' הרשבים בחומש בזה"ל כי בא סוס פרעה וכו'. וניערו בים ישראל כבר הלכו ביבשה בתוך הים או ותקח מרים הנביאה וכו'. וכמהוה כאשר ציוה ה' את משה וינחהו לפני העדות למשמרת (פ') בשלח ט"ו פסוק ל"ח) וכן בירמ"י. והנה לפי הרשבים שפיר כתבו הרמ"א והלבוש דכופלין פסוק ה' ימלוך לעולם ועד להודיע שגמרנו השירה אמנם כת החולקים ואומרים שיש לומר ג"כ פסוק כי בא סוס פרעה אפשר דס"ל כפי' הר"א שהביאו הרמב"ן בזה"ל כי בא סוס פרעה אמר ר"א שגם זה מן השירה כי היו משוררים ואומרים כי בא סוס פרעה ברנבו ובפרשיו בים וישב עליהם את מי הים בעוד בני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והוא גם בתוך גם וכו' ע"ש.

(דף י"ח ע"כ דיה יתגדל). כתב הרמ"א ריש סי' ג"ו כשמתחיל י"ל ועתה יגדל נא נח וגומי וזכר רחמ"ך וכו'. וכתב הרמ"א דאין לאמרו בין ישתבח ליוצר אור בין גאולה לחפילה ובכל מקום שאסור להפסיק (של"ה ובי"ח בשם רש"ל) ובתשובה כתב רש"ל שאומרים אותו בין ישתבח ליוצר עכ"ל ועע"ש במג"א סק"ו דהא שכתב הרמ"א כשמתחיל י"ל ועתה וכו'. כוונתו קודם שהתחיל דבשעה שאומר החזן יתגדל צריך לשמוע ולשתוק וכו' ע"ש. אמנם דע בתשובת רש"ל סי' ס"ד לא משמע כן שכתב בזה"ל והפסקים שאומרים דהיינו כשהש"ץ אומר יתגדל אז אומר ועתה יגדל נא וכו'. עוד כתב שם אומר אני אילו הפסקים אפי' בתפילי יוצר וכו'. אבל בתפילת ערבית דבעינן סמיכת גאולה לחפילה אין אני אומרה ואף שהרשב"א [כתב] בעינן סמיכת גאולה לתפילה בתפילת ערבית שהיא רשות אכן כבר כתבתי בחיבורי הגדול בפרק במה מדליקין שאין חילוק בתפילת י"ח עכ"ל וז"ל הא"ר ס"ק ד' ועתה יגדל נא וכו'. ומהר"ל כתב שאין לומר כלל ועתה יגדל ופסקי תוס' מסיק דבקדיש בין ישתבח ליוצר ובקדיש שקודם תפילת ערבית אין לאמרו אבל בשאר קדישים אומרים וכ"פ בשל"ה דף רנ"ד ע"כ.

(בתפילת י"ח אמירת ענינו בסופו בא"ה העונה בעת צרה). בטור וש"ע א"ח ויש סי' תקס"ו איתא דש"ץ מסיים בא"י העונה לעמו ישראל בעת צרה וכתב הט"ו דבסידורים שלנו יש הסרון הני שתי תיבות לעמו ישראל מיהו המ"א כתב דנוסחת הרמב"ם וכן כמשנה העונה בעת צרה וכן הוא בסידורים עכ"ל והנה כאל"י רבה ג"כ

לא הכריע אלא כתב בזה"ל ר"ש סימן תקס"ז בטור וש"ע לעמו ישראל ובסידורים שלנו העונה בעת צרה כנוסחת הרמב"ם עכ"ל. אמנם דע לפימ"ש הא"ז ר"ם תקס"ה בשם הכל בו דבענינו יש סיג תיבות כנגד סיג אותיות שיש בפסוק וכו'. ובאגודה כתב נגד סיג אותיות בני אבות וייב שבמים וכו'. וניל דלזה נרמזו וכו'. ובענינו סיג תיבות להגן מאלו עכ"ל אי"כ יש ראייה לנוסחת הרמב"ם וכראייתא במחזורים וסדורים שיסיים הש"ץ העונה בעת צרה.

(ד"ה אמר ר' אליעזר וכו' תלמידי חכמים מרבים שלום לעולם ד' ל' ע"כ). ברכות ס"ד: יבמות קכ"ב: גיור ס"ו: כריתות כ"ח: בכל המקומות האלו איתא אמר ר' אלעזר (בלא יו"ד והיינו ר"א בן פדת אמוראי תלמידו של ר' יוחנן חבירו של ר' חנינא. דאלו ר"א ביו"ד שהוא ר"א בן הורקנוס הו"ז זמן רב קודם לר' חנינא) ודע שבשמים שלפני דפוס פ"ס דמיי"ן איתא בתמיד ל"ב: אמר ר' אליעזר בן עזרי' תלמידי חכמים מרבים וכו'. וכתבתי בתקוני כלי שר"ת דנדפס בטעות וכדקתי בעין יעקב סוף פ"ד דמסכת תמיד מצאתי יושר אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא ת"ח מרבים וכו'. ובהרבה סידורי תפלות הנדפסים צריכין תיקון כזה לאומרו בשם אומרן אמר ר' אלעזר אמר ר"ח ת"ח מרבים שלום וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

(דף ל"ז ע"א ד"ה ועל ידי עבדיך הנביאים וכו' ונקתי דמס וכו'). צריך ביאור שהקדים נביאים לכתובים וכדין הוא להקדים כתובים לנביאים כמו שאנו מסדרים בזכרונות מלכיות ושופרות וכתבו התוס' ר"ה ל"ב. ד"ה מתחיל וכו' טעם לדבר דקראי בתהלים משלי איוב קדמי לנביאים וכו' ע"כ. ובקונטרס שטרי המאוחרין (ובחיבורי יש סדר למשנה פ"ט מ"ז דשביעית) קבעתי מסמורות דיש קפידא בהכי מסוגי' דתענית י"ז. דפר"ך מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוי מ"ט מקדים ל"י ברישא ע"ש גם מה שיסד ידיו בגוים מלא גויות וכו'. הך קרא כתיב תהילים ק"י ופרש"י דקאי על פרעה וכו'. מחץ ראש שהיו כל האומות תחת ממשלת מצרים מנחל בדרך יצתה מנילום היתה ארצו שותה ע"כ ירים ראש שהיה מתנאה וכו'. עוד פרש"י פירוש שני דקאי על סנחריב בימי חזקיה שהוא ראשה של ניגוה אשר מנחל בדרך היה שותה שנתפאר ששתו אוכלסיו מימי הירדן על כן ירים ראש היה משתבח ומתפאר בגדלו ע"ש הרי קרא זה איננו מענין שעסק המחבר על העתיד רק להדי' מורה על העבר ומצוה לפרש הלא דבר ואם בדוחק י"ל בקרא ירין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה דכתיב בפסוק ו' הביאו המיסד על דרך שאלה והסיבו על העתיד אבל מה נאמר באידך קרא שהביא עוד מנחל בדרך ישתה דכתיב בפסוק ו' שאין לו שום שייכות כי אם ע"י פרוש שכתב רש"י ו"ל על פרעה או על סנחריב ולכן אעתיק מה שכתב התרגום כתובים על פסוקים הללו [ידיו בגוים] אתמנא לדיין על עממיא מלי ארעא גושמי רשיעין קטילין מחא רישי מלכיא על ארעא סניאן לחרא: [מנחל בדרך] מפום נבייא באורחא אולסן יקבל מטול היכנא יוקף רישא: ואולי על דרך זו יסד המחבר והוא כפר"ש ואביע ושאר גדולי מפרשים.

(מחזור ד' א' ע"ב ד"ה עקר י"ב וכו' על שם הפסוק שאמר) סוף דניאל וז"ל רש"י בסירושו לקץ הימין כמו באחרית הימים ואין לפרש הימין לשון יד הימנית שהרי הוא מנוי במסורת וכו' ע"ש. ודע דבמסחים נ"ז אהא דאיתמר שם ביקש יעקב

לגלות לבניו קץ הימין כתב רש"י בזה"ל קץ הימין שיחזור ימינו לפניו שהשיב אחר ימינו מפני אויב ע"כ והנה בזה י"ל ברש"י בפירושו אלישנא דגמרא נחא לי' לפרש בפשיטות דקאי איד הימנית, רק בלישנא דקרא בדניאל מוכרח לפרש כמו ימים משום שמנוי במסורת הכי, מיהו בסנהדרין צ"ב ע"א כתב (אהא דאיתא התם מניין לתחיית המתים וכו') מהכא ואתה לך לקץ ותגוה ותעמוד לגורלך לקץ הימין) בזה"ל ואתה לך לקץ ותגוה ותעמוד וגם רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן לקץ שעתידי הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי השיב אחר ימינו ע"כ הרי מבורר בפירושו דקץ ראשון דכתיב בקרא פי' קץ הימים, ועל קץ הימין פי' יד הימנית נגד המסורה וקצ"ע ע"כ הרב המפרש שכתב לקץ הימין ענינו קץ שהוא ישר ונכון וכו'. קץ הימין וכו'. רצונו לפרש הימין כמו המיומן (דמצינו בחולין צ"א. מיומן שבירך וכן עוד שם קל"ד: המיומן שבזרוע) לא ידענו למה לא פירש ברש"י ע"ס המסור' או כפרש"י בסנה' הנזכר.

(דף ט"ז ע"א ד"ה ונותנים). כתבו תוס' חגיגה י"ג: ד"ה מויעתן של חיות ויוצאים ממנו מלאכים ואומרים שירה ומיד נמרדים והכי מצינו במדרש איכה חדשים לבקרים שבורא מלאכים בכל יום ואומרים שירה ונמרדין להן כדאמר בסמוך משום שיש אות במלאכים הקבועים שממתנינים זה לזה לומר שירה ואלו החדשים שאינם יודעים הדת ממהרין לשורר ונתחייבו כליה והיינו אשר תקנו ויסדו אנשי כנסת הגדולה ונותנין רשות זה לזה קדושה כולם כאחד עונים ואומרים.

(דף ט"ז ע"ב ד"ה ובנו). כשיאמר „ובנו בחרת" יכוין במעמד הר סיני שאז בהר בנו מכל העמים וקרבתנו לקבל תורתו, לשמך הגדול" יכוין מעשה עמלק כי אין השם שלם עד שימחה שם של עמלק. „להודות לך" יכוין שהסה והלשון נבראו כדי להודות ולהלל שמו ולא לדבר לשון הרע ובוזה יזכור מעשה מרים, וזכירת מצרים יכוין בפרשת ציצית על ססוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים (בשם ספר הכונות) וכתב המג"א סי' ס' שצריך ג"כ לכוון וזכור את אשר הקצפת וכו'. ויכוין זה באומרו באהבה לאפוקי באותו פעם שלא היה באהבה ע"ש.

(דף י"ח ע"א ד"ה ברוך תפילת שמונה עשרה). טעם שאומרים אלהי נבי כל אחד ולא סגי לתקן ולומר אלקי אברהם יצחק ויעקב תמצא מבורר בפנים מאירות ח"א סי' ל"ט דמצינו דאמר דוד לבנו בדיה סי' כ"ח פי"ט ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדיהו הפירוש הפשוט שאין לאדם להאמין מצד מנהג אבותיו כי זה מנהג האומות אלא מצד החקירה ע"פ תורתנו הקדושה שהוא אל הבורא יתברך ויתעלה שמו ולכך אמר דע את אלקי אביך מצד החקירה ומצינו באברהם שהוא היה חוקר ראשון אלקותו והוא הודיע אלקותו בעולם כי בימיו היו עובדים לכזים ואם היינו אומרים אלקי אברהם יצחק ויעקב הייתי יכול לומר שאברהם היה חוקר ראשון שחקר אלקותו ויצחק ויעקב בנוי סמכו על אמונת אבותיו ולכך אנו אומרים אלקי אצל כל אחד ואחד להודיע שכל אחד מצד עצמו עמד על החקירה ומצא האמת והוא אמונתנו הקדושה עכ"ל ומפני שאין הספר מצוי אצל הכל העתקתי לשון הגאון וע"ס דבריו של גדול הנזכר הרחיב ה' לי בדבר שיש למיקם עליה וגם נשאלתי עליו מפני מה אין אומרים אלקי אבותינו ואלקינו כפי הסדר כל המוקדם מוקדם

לברכה ובכן הוּי מן הראוי להקדים אבותינו ואולם ברור ראיתי כי יתכן להקדים אלקינו כדי להורות כי לא מצד המנהג ומעשי אבותינו בירינו וכמ"ש בפנים מאירות בטעם מסבירות ולכאורה יש ליישב עוד ע"פ מ"ש התוס' ברכות מ': ד"ה אמר אב"י וכו' וברכות של י"ח וכו'. אבל אלקי אברהם הוּי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם כולו שהודיע מלכותו וכו' ע"ש וא"כ כיון דנוסח הברכות בכל מקום אלקינו מלך העולם לכך מקדים הכא ג"כ לומר אלקינו קודם שיאמר ואלקי אבותינו אלקי אברהם, [דהוא כמו מלכות שהודיע מלכותו של הקב"ה] אך דע דלקמן ברכות מ"ט. כתבו התוס' ב"ה ברוך וכו'. וברכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכת אל חי וקיים אי נמי אלקי אברהם מלכותו וכו'. הרי דלתירוצים נשאר קושי' אדוקת' ותו בלאו הכי קשה נמי מנוסח י"ח רצון שאנו אומרים אחר המעביר שינה וכו'. ויהי רצון לפניך ה' אלקי ואלקי אבותינו שתרנילנו בתורתך וכו'. יהי רצון לפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתצילנו היום וכו'. וכן בישתבח וכן מה שאומרים בכל תפילת ערבית שחרית מוסף ומנחה בשבת וכן בכל תפילות ימים טובים אלקינו ואלקי אבותינו רצה במנוחתנו וכו'. ובכולם מקדימין אלקינו קודם ואלקי אבותינו אכן לישוב קדמייתא שכתב לעיל נ"ח הכל ברעת והשכל.

(דף ל"ח ע"ב במפרש ד"ה לא יבא בכל עת אל הקודש). עיין הטיב ביומא נ"ג. אפילו היכא דלא מחייב אביאה רקנית כגון ששנג בוו והויד בהקטרה או דעייל שתי הקטרות אחת שלימה ואחת חסרה אפי"ה חייב משום קטורת שחיסר ועיין ברש"י ד"ה או שחיסר דכתוב הקטורת שלימה ולא חסירה ע"כ.

(ד"ה השיר שהלויים היו אומרים וכו'). אמירת שיר הלויים בכל יום ויום מעמם מבואר הכל בכרייתא ר"ה ל"א. ע"ש פלוגתא בין ר' נחמ"י ור' יהודא וכן במשנה סוף תמיד מבואר בפ"י הרמב"ם והרב מברטנור' ועי"י משי"כ בחיבורי יש סדר למשנה.

(שם במפרש ד"ה מזמור שיר ליום השבת ע"ש). בכרייתא דר"ה ל"א. מפרש ר' יהודא משום בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת (שעתיד להיות העולם חרב ואין אדם וכל המלאכות שובתות ועל אותו יום אומרים שיר של שבת. רש"י) אמר ר' נחמ"י מה ראה ר"ע לחלק בין הפרקים הללו (שכל ששת הימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר ושל שבת על שם להבא. רש"י) אלא וכו' בשביעי על שם ששבת. והנה לפי מה שסיים המשנה בשבת היו אומרים וכו' ליום שכולו שבת וכו' מוכח דס"ל כר"י והיו אומרים על לעתיד לבא וכו' בפירוש הרב מברטנורא ע"ש ואשר על כן לא הבינותי מ"ש המפרש על שם ששבת בו ובחרושי הארכת' בס"ד גם בחיבורי יש סדר למשנה בסוף תמיד בארתי בזה.

(דף מ"א ביותן לך ד"ה אמר ר"י בכל מקום וכו'). מגילה ל"א. אמר ר"י בכל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה וכו'. וכן בילקוט וכו' רש"י בפרש' עקב וכו'. שאתה מוצא גבורתו וכו'. ועיין מהרש"א בח"א מ"הו מה שהניח המהרש"א דברי רש"י בפרשת עקב בצריך עיון יתיישב הטיב ע"פ מ"ש השפתי חכמים ע"ש וכפ"י השי"ה מוכרח שהרי הפסקות משמשות ברש"י שלפנים ובכן זה שכתב רש"י ואוהב גר וכו'. הוא דיבור בפני עצמו ולא כמו שהבין המהרש"א דשייך לדיבור שלפניו וכל זה

מבואר להמעייין שלא יכזב עכ"פ הא דשינה המסדר הבא להעתיק גדולתו במקום גבורתו צריך ביאור, מיהו בזה ודאי יפה עשה המסדר דגבי תורה העתיק וכתב בתרי' אבי יתומים וכו' אבל גבי שנו בנביאים לא העתיק וכתב בתרי' ומעם לשבח דבתורה ובנביאים כתיב גבורה בפסוק אחד ובקרא הסמוך כתיב העונה משאיכ בנביאים (ישעי' נ"ז) כתיבי גבורה ועונה בחד קרא והלכך דולג מלהעתיק דלא שייך וכתב בתרי' וכו'. ובגמרי' שלא היבא אלא איזה תיבות מרישא דקרא וגומר יש שייכות לומר וכתב בתרי' אכן המסדר הבא שהעתיק כל הפסוק למען דעת כל עמי הארץ אחד אנשים ואחד נשים למגדול ועד קטון המשך הפסוק לפיכך מוכרח להשמיט העתקת וכתב בתרי' וזה טעם ברור והגאון יחזקאל לאנדוי אבי"ד דק"ק פראג הסכים על זה והארץ עוד ליישב בטעם דשינה המסדר להעתיק גדולתו במקום גבורתו דאיתא בגמרי' וכאן אין מקום לקבל אריכות וכחיבורי כנסת חכמי ישראל המצא מבואר הטיב בס"ד.

(רף נ"א: במפרש ד"ה י"מ חנה במקום רבקה כוונתם). ר"ה י"ד: איתא להדיה בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה עוד שם י"א. וכן בכרכות כ"ט. ושם מוכרח דנפקדה חנה דמסיק הש"ס ר"ה י"א. נפקדה שרה רחל וחנה מנלן אמר ר' אלעזר אתיא פקידה פקידה אתיא זכירה זכירה כתיב ברחל ויוכור אלקים את רחל וכתב בחנה ויוכרה ה' ואתיא זכירה זכירה מר"ה דכתיב שבתון זכרון תרועה פקידה פקידה כתיב בחנה כי סקר ה' את חנה וכתב בשדה וד' סקר את שרה ע"כ והנה ברבקה לא מצינו לא פקידה ולא זכירה ואין שום ראייה שרבקה נפקדה בר"ה ולפיכך לא תני רבקה בהדי הני תלתא דאתיא מג"ש להדי' דנפקדו בר"ה ובכ"ן דברי הגדול בעל פירוש המחזור צ"ע בתחילת וכסוף דבריו.

(ד"ה כל שטרי באבינו מלכינו). עיין נוסחאות שונות כפי' המחזור אבל העיקר והנכון כמו שנדפס בחיריק תחת השי"ן ושויא תחת הטי"ת וצריי' תחת הרי"ש וכ"כ התשבי זצ"ל שטרי' וטועים כל האומרים שטרי' ע"ש שהארץ וכן הסכים על ידו מארא דודי וקיני הגאון תו"ש משנה ו' פ"א דבי"מ.

(שם ד"ה קרע רוע גזר דינינו). יש לומר "רוע גזר" בנשימה אחת עמ"ש הטו"ז סי' תרכ"ב סי"ק ב' מילתא בטעמא כי שייכא להרדי דהיינו שיקרע הוא רוע שיש בגזירה ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים וכו'. וכן ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה הוא ג"כ בדרך הזה ולא כמו שרבים מפסיקים בניגון בין רוע וגזירה דזה אינו נכון וכו'. ע"כ צריך למחות בפרט החזנים שלא יעשו כן ע"כ וראיתי בקיצור של"ה דפוס פיורד שנת תק"ל לפ"ק ד' פ"ד כתב בזה"ל כשאומרים בא"מ קרע רוע גזר דינינו יש לומר קרע רוע בנשימה אחת כי שייכן להרדי דהיינו שיקרע הקב"ה רוע שיש בגזירה ומה שנשאר יהיה לרחמים עכ"ל ואולי טעות נפל בדפוס וצ"ל יש לומר "קרע רוע גזר" בנשימה אחת וכו'. ויהיה דבריו מכוון.

(סליחות ד' א' ד"ה ה' ה'). כתב בלחם חמודות פרק אין עומדין סעי' מ"ח (אהא שכתב הרא"ש אותן שאומרים ביום הכיפורים אחר סיום תפילת נעילה ב' או ג' פעמים שמע ישראל משתקין אותן) בזה"ל בנעילת י"ה"כ כבר נחבטל אבל באשמורת ישנם עדיין בני אדם שבכל פעם שאמר החזן ויעבור הם אומרים שמע ישראל ונמצא

שמכסלים הפסוק פעמים רבות ואע"פ שאין כופלין אותו במיד זה אחר זה מי"מ נראה לי דהוי מכלל דמשתקין אותו ולפחות מנונה הוא וראוי לבטלו עכ"ל והשל"ה ד' רנ"ג (דפוס אמ"ש) כתב בזה"ל האומר שמע שמע וכו' ואותן הנוהגים לומר שמע ישראל בשעה שהש"ץ אומר ויעבור אין בכלל זה מאחר שאין תיכף באמירתו ותמיד סליחה מפסיק בין ויעבור לזיעבור וי"שר כוחם ומנהג טוב הוא בעיני אחד בני י"ג ראוי להזכיר בייג מידות עכ"ל ודע דסברות הלוקות של הגדולים הנ"ל הזכיר המג"א ס"י ס"א סק"ז בזה"ל שמע ב"ם ומהאי טעמא אסור לומר שמע בכל פעם שאומרים בסליחות ויעבור (לחם חמודות) ובשל"ה כתב דנכון לאומרו ע"ש וכן נראה לי מאחר שמפסיק הרבה בנתיים לא מחוי כשתי רשויות עכ"ל הנה הרואה לשון השל"ה כפי שהעקתיו לעיל אות באות יראה דלכאורה לא חירש המג"א בנתינת טעם כלום במה שכתב מאחר שמפסיק וכו'. ודבריו כבר, כתב השל"ה בעצמו ובכך לכאורה דע"כ טעות הדפוס (דשכחא טובא כנודע) איתרמי וכך צ"ל ובשל"ה כתב דנכון לאומרו מאחר שמפסיק הרבה בנתיים וכו'. ועתה תחזה כי המג"א לא הכריע בין חילוקי דעות הנוכרים ואולם ברור ראיתי כי משי"ב מאר"י דודי וקני בלחם חמודות בדברי חמודות, עלינו לשבח להודות באשר שמוצא שפתינו ברור מללו, כמו שכתב וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה'" (כי תשא), ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום" וכו'. וא"כ אם יאמר שמע ישראל בין הפסוק הרי אינו כמו שכתוב והוי כאילו מעיד שקר שהרי התחיל לומר כמו שכתוב ואח"כ אומר מה שאינו כתוב הכא וגם מי נתן רשות להפסיק בפסוק דלא פסקי משה (עיי' ברכות י"ב: תענית כ"ו: מגילה כ"ב:). ולולי דמסתפינא היא דגם השל"ה לא העמיד דבריו וכמעט חזר מסברתו כי בסידור שערי שמים (שנדפס אחר שחבר ספרו של"ה) הנתקן ע"ם ועצתו וצוואתו של הקדוש השל"ה ז"ל לא שינה כלום לא נזכר שם כלל אלא נדפס בנוסחא שלפניו פה וגם בשום מחזור וסידור הנסוצים בקרב ישראל לא נשמע הכא ענין שמע.

(דף ס"ב ע"ב ד"ה פזמון בסליחות יום א'). כתב התשבי שורש פום כות"ל פום קורין לקצת הפיימים פזמונים ולא ידעו מה הוא ושמעתי אומרים שתרנום של ייען איוב הראשון ופזים לשון צעקה ואני חפשתי בהרבה נוסחאות מדויקות ולא מצאתי רק ואתיב כמו שמתורגמים שאר חבריו ואולי כן הוא בתרגום ירושלמי או בתרגום עקילום או בתרגום רב יוסי צ"ל יוסף אשר לא נמצאו בינינו היום וכו'. עכ"ל וראיתי בערוך ערך פזמא בפסקא דבחורש השלישי יהלצני כי חסין בי אמר ר' יוחנן פזמא דידיה היא סלקת ביה במיתן לי אורייתא ע"כ וכתב הרב המוס"ף פ"י בלשון יוני סזירות ונדיבות ע"כ ואולי על דרך זה נקרא פזמון כדרך שם סליחות כך נקרא זה שמבקשים נדיבות וותרנות כשם שמבקשין סליחה עוד אפשר לומר דפזמון ר"ת פ"י"ט ז"ה מ"הדרין. (כי כך עושים שמחזרים דבור הראשון וגם מסיימין בו בין כל סרק וסרק או) מ"שובח ויעושיין נ"גינה כי כל פיוט ופיוט הפזמון יש עליו נגינה מיוחדת שאינו בשאר"י משא"כ בפיוטים סליחה נגינה אחת לכלול (ועוד נשמע טעם מוטעם לשבח יותר השומע והבורר טעמים הנוכרים יקיימם ולא יהיה סותר) ואודיעך עוד למאן דבעי למידע כי כל פיוטי הסליחות הם בארבע בתים בחרזו ופיוט, שנייה נקראת כי היא בשתי חרוזות ושלישיה נקראת על שם שהיא בת שלש חרוזות,

ושלמוניות על שם שהיא תשלום ובסוף וחסת של ענינים הנזכרים ועל השלמות נקראת כך והגם למראה עין דברים פשוטים הם אמנם מפני שנשאלתי מכמה בעלי תורה על השמות האלו והצרכתי להשיב להם לכן חקקתי על הספר ובדיו למצוא נכון איו.

(במוסף של ר"ה ד"ה כף רגל חמש מאות וחמש עשרה וכו'). ז"ל תוס' הגינה י"ג. ד"ה ורגלי החיות כנגד כולם יש מגיהין בקדושת שיסד הקליר וחיות אשר הנה מרובעות לכסא כף רגל חמש מאות וחמש עשרה ומוחקין הוי"ו ואומרים כי כן עולה לפי חשבון שבכאן למנין ז' רקיעים וחי' אצורים הוא ט"ו פעמים ת"ק והיינו מנין ישרה שיר ת"ק וי"ה לסימנא שכן עולה ט"ו פעמים כך ומיהו בחינם מחקוהו שיסד דבריו ע"פ הירושלמי דהרואה אמר ר' לוי מארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה אמר ר' ברבי ור' הלבו בשם ר' אבא סמיקא גדול מזה רגל אחד כמנין ישריה ראה כמה גבוה מעולמו (וכן איתא בירושלמי ועיי' שם ותמצא עוד איזה שינוים) לעולמו כו'. משמע כמנין שיסד ת"ק ט"ו וכן היה דרכו שבכמה מקומות היה מניח שיטת הש"ס שלנו כדי לאחוז שיטת הש"ס ירושלמי שהוא היה תנא והוא היה ר' אלעזר בר שמעון דקרי עליו מכל אבקת רוכל וכו'. עיי'ש בתוס' והנה בפירוש המחזור מחק הוי"ו ומפרש קצת בענין אחר ותימה שלא ראה דברי התוס' הג"ל ומה שיש לדקדק בדברי התוס' ובדבריו פירוש המחזור הלא כתובה אצלי בס"ד בחדושי הערוך ערך קל"ד וקצת דברים משמי תמצא בס' זכרון יוסף חלק א"ה שאלה י"ג.

(דף ע' ע"ב במפרש ד"ה ר"ח מביאין שני פרים לכך נקט מוספי חודש). כלומר דלעיל דאמר שם מוספי עשרה היינו מוספי ראש השנה שיש פר אחד איל אחד ד' כבשים ושעיר אבל הכא קחשיב מוספי חודש דהיינו הבאים בר"ה כשכיל ראש החודש והן פרים שנים ואיל אחד וכבשים ז' ושעיר אחד ועולה מספרם אחד עשר ומה הוכיחו תוס' בשם ר"ת נגד רבינו משולם ע"י ר"ה ח': ד"ה שהחדש וכו'. ודע דמש"כ התוס' בשם ההוספת' ריש שבועות שלשים שעירים מקריבים ישראל בכל שנה וכו'. צ"ל שלושים ושתיים, גם בתוס' ביצה ט"ז. ד"ה איזה וכו'. העתיקו בשם התוס' לז' שעירים כי כך איתא בתוס' בחשבון י"ב שעירים לייב חדשי השנה ז' בפסח וחי' בחג ב' ביום הכפורים אחד בר"ה ושנים בעצרת אחד בגלגל (לחם הפנים וצ"ל) שתי הלחם ואחד בגלגל היום ע"כ.

(ד' ע"א. ד"ה אדיר אדירינו בקדושה). כתב הלבוש א"ח סי' תפ"ה סמוך לסוף סי' חזור השי"ן התפלה ומוסיף אדיר אדירינו וכן בכל יו"ט מתפללים שיבא משיח ויהיה ה' מלך על כל הארץ ובשבת אין אומרים אותו דגמירי שלא יבא משיח בשבת ובפזונא וגלילותיה אומרים אדיר אדירינו אף בשבת עכ"ל הלבוש. לכאורה דבריו של גדול שיצא לחלק בין יו"ט דאומרים אותו ובין שבת דאין אומרים אותו דגמירי שלא יבא משיח בשבת צריכין פנים שהרי להדי' מבואר בכרייתא דערובין מ"ג הרינו נויר ביום שבין דוד בא מותר לשתות יין בשבתות וימים טובים (דודאי לא אתי משיח האידנא. רש"י) וכן מבואר עוד בכל הסוגי' דהתם דאין בין יו"ט לשבת לענין ביאת בן דוד ומצוה ליישב דברי הגאון הלבוש מפני הכבוד. (ויפה מנהגנו שנוהגי' שאנו

אומרים פה אדיר אדירינו בכל יו"ט אפי' כשחל. בשבת הואיל דכביאת בן דוד יו"ט ושבת דין אחד לשניהם).

(במחזור ד' פ"א בדוכן ד"ה רבשיע רפאם כחוקיהו מלך יהודה). הנוסחא לפנינו תמוה דלא נאמר על הסדר הדורות והקדים חוקיה למרים ונעמן למשה רבינו, והנה בנוסחת הגמ' דברכות ג"ח: הם על הסדר רק במה דהקדים חוקיהו לאלישע צ"ע אכן בהרא"ש פרק הרואה ס"י ה' איתא רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו וכצרת מרים על ידי משה וכצרת נעמן ע"י אלישע וכחליו של יחזקיהו שהשתא אתי שפיר על הסדר אמנם בלבוש ס"י ק"ל איתא רפאם כמי מרה ע"י מרע"ה וכמי יריחו ע"י אלישע וכמרים מצערתה ונעמן מצערתו וכחוקיהו מחליו וכן איתא בסור וכן הוא על הסדר הוה ברי"ף בקצת שינוי בנוס' וראיתי באל"י רבה סק"ה שהסכים לנוסח' הלבוש וכתב הא דחשב מי יריחו קודם למרים היינו לסמוך מי יריחו למי מרה ע"ש (ואולי אם ראה הא"ר נוסחא שכתב הרא"ש שהעתקתי היה מסכים לו) ודע עוד משיב המג"א סעי' ק"ב דיאמר תחילה בין שחלמתי על אחרים דצריך לבקש על חבירו תחילה חולק עליו הא"ר הנ"ל בסק"ג וכתב הנוסחא שלפנינו בין שחלמתי על עצמי וכו' היא העיקר ודע דבחיבורי יש סדר למשנה מ"ו פ"ט דשביעית בקונטר' שטרי המאוחרין כתבתי בסעי"חא דשמי' רא"י חזקה מתענית י"ב דפר"ך מכרי יונה בתר דוד ושלמה הוה מאי שעמא מקדים ל"י ומתרג' משום דבעי לא יחתם וכו'. ע"ש הרי מוכח דאיכא קפידה רבה שלא לשנות בתפלה מסדר הדורות ודי בזה להבין ולהורות.

(דף צ"א ע"ב ביוצר אשר מי יעשה כמעשיך וכו'. ד"ה ונחבא בארץ י"ג שנה וכו'). בב"ק ד' צ"א אמרינן עשר שנים נחבש אברהם וכו'. שוב מצאתי המהרש"א בח"א שכתב ויש ליישב דנחבא היה בארץ עד שהיה לו י"ג שנים ע"ש ברי"ש דברי המהרש"א ע"פ מה דאמרינן בנדרים ל"ב. דבן ג' שנים הכיר את בוראו וכיון שהיה קטן חבשו אותו ולא דנו אותו למיתה עד אחר עשר שנים שבא לכלל איש ואז דנו אותו למיתה והפילו אותו לכבשן האש והצילו הקב"ה ע"כ אולם ברור ראיתי דקשה לומר דהפייט כיון אל זה שהרי מזה שיסד הנס הראשון בהולדו נתייעצו וכו', משמע מיד כשנולד אברהם בקשו להורגו. לכן נראה האמת דס"ל להפייט כמפורש בסיפורי מעשי של אברהם הביאו בסוף שבת מוסר מפי המדרשים דנמרוד ראה בחכמת הכוכבים שיוולד אדם אחד ויעמוד כנגדו וכו'. ע"ש כל אותו המעשה נתייעץ נמרוד עם חכמיו החרטומים להרוג כל זכר היוולד והחביאתו אמו וזוה מוכן כל מה שיסד בנס הראשון וכן איתא בפרקי דר"א פרק כ"ו והביא הילקוט רמז מ"ה בזה"ל הנס הראשון כשנולד בקשו כל גדולי מלכות והקוסמים להורגו ונחבא בארץ י"ג שנים שלא ראה את השמש והירח ולאחר כך יצא ומדבר בלשון הקודש ומאם באלילים הנס השני נחבש בבית האסורים עוד שלש שנים בכותא ושבע בכרדו ויש אומרים שבע בכותא ושלש בכרדו ואח"כ נתגוהו בתוך כבשן האש ומלך הכבוד פשט יד ימינו להצילו שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים וכו'. ע"כ הנה תראה דלשון הפייט כלשון פרקי דר"א והכוונה כמו שכתבתי וגם בכ"ב ד' צ"א דנחבש עשר שנים היינו בהנס השני ובכך דע דגם משי"כ בפירוש המחזור לעיל עמוד א' ד"ה הנס הא' כשביער ע"ז של אביו ונחבא היה נטמן במערה י"ג שנה כך מפורש באגדה לא דק

ודע דבאבות מינ ס"ה כתב הרב מברטנורא בזה"ל עשרה נסיונות נתנסה אברהם. (א) אור כשרים שהשליכו נמרוד לכבשן האש. (ב) לך לך מארצך. (ג) ויהי רעב בארץ. (ד) ותוקח האשה בית פרעה. (ה) מלחמת המלכים. (ו) מעמד בין הבתרים שהראו שעבוד מלכות. (ז) המילה. (ח) וישלח אבימלך ויקח את שרה. (ט) גרש האמה ואת בנה. (י) העקידה. ע"כ והארכתי קצת בחיבורי יש סדר למשנה הא דלא חשיב הרב מברטנורא הנס הא' כמו דאתמר בפרקי דר"א והפייט דהכא עוד איכא למידק דלמה לא חשיב הפייט הנסיון בשלח אבימלך את שרה כמו שחשיב בנס החמישי נלקחה שרה למושל עמים וכו', וינגע ה' את פרעה. אלא כולל מעשי דאבימלך מלך גרר ולקח יפת פעמים ונעשה הוא וכל ביתו וכו', בהדי נסיון דפרעה. אכן לפי סדר הכתובי וסידורי המעשיות היה זמן רב בין מעשה פרעה למעשה אבימלך דלאחר מעשה דפרעה היה נסיון מלחמת המלכים ונסיון מעמד בין הבתרים והמילה ואח"כ מעשה של אבימלך ועיינתי בפרקי דר"א פ' כ"ו כתב ג"כ הנסיון החמישי שנלקחה שרה אשתו לפרעה וכו'. וקרא לאברם וא"ל הרי אשתך וכו'. שנאמר הנה אשתך קח ולך וכתוב אחריו ויצו עליו פרעה כל מה שנתן לשרה נתן אבימלך לאברהם שנאמר ויקח אבימלך וכו'. ושלח אבימלך ולקח את שרה וכו'. נסיון החמישי באו אליו כל המלכים להורגו וכו'. נסיון השביעי אחר הדברים היה דבר ה' אל אברם במחזה וכו'. נסיון השמיני ויהי אברהם וכו'. אלא מול בשר ערלתיך מעליך וכו'. נסיון התשיעי ישמעאל וכו'. אמרה שרה לאברהם כתוב גט גירושין ושלח את האמה הזאת ובנה מעלי ומעל בני מן העולם הוה ומן העולם הבא (ועתה תדע מה שיסד הפייטן לקמן התשיעי וכו'. מזה ולכא לדור דורים וגם כל שארי דברים שזכר הפייטן בזה נתיסר ע"פ האמור בפ' דר"א כשתעייץ שמה תמצא הכל בביאור יפה) ומכל הרעות שבא על אברהם היה קשה ורע בעיניו הדבר הזה וכו'. הנסיון העשירי וכו'. קח נא את בנך וכו'. ע"כ הרי דגם התנא דפ"א לא קחשיב מעשי דאבימלך לנסיון ובעי טעמא ואם יש טעם לזה איכא למידק על הרב מברטנורא וגם שלא ראה מה דתנא בפ' דר"א ואין עוד כאן מקום לקבל אריכות.

(דף צ"ד ביוצר אשר מי יעשה כמעשיך ד"ה ותור אלו בני ישמעאל שנמשלו לשורים.) לפי פרשיי פרשת לך לך פרשה ט"ו פ' ט' וכן בתרגום אנקלוס הוה פירושא ותור וגוזל תור בן יונה ע"ש אבל דע בפרקי דר"א ביאר הכא בהד"י בפר' כ"ה בזה"ל ותור אלו בני ישראל לא נאמר תור זה בלשון תורה אלא בלשון ארמית תור זה השור וכו'.

(שם במפרש ד"ה וקשה לפירושו.) כתבו תוס' ר"ה ד"ה אלא דקאי בחג וכו'. סוגי' דשמעתת' מוכח דבתשרי נימול אברהם וכו' ובפרקי דר"א נמי אמרינן דביום הכיפורים נימול אברהם אבינו וכו' דאמרינן בסדר עולם וכו'. ומיהו פליג אדהכא וכו'. כמ"ו באו מלאכים לבשרו וכו' ומצות אפה ויאכלו בלילי חג פסח דאמרינן בב"ר לושי ועשי עונות הדא אמרה שפסח היה וכו'. וע"ש כי הארינו בזה והנה כבר כתבתי בסעיףתא דשמיא שכל יסוד הפייט הזה נתחבר ע"פ מה דתניא בפרקי דר"א.

(דף ק"ב. במפרש ד"ה ויעתר אל תקרי ויעתר כו'). סנהדרין ק"ג. (ועיי"ש מש"כ בס"ד בתקוני כלי שרת ליישב זה דבקרא ד"ה ב' ל"ג כתיב ויעתר ע"ש) מה דכתיב

וישמע אליו ויחתר לו ויעתר לו ובעי' לוי מלמד שעשה לו הקביה כמין מחתרת כדי לקבלו בתשובה מפני מידת הדין ודע על מילת ויחתר נדפס על הגליון ולא נמצא כן ודע עוד דו"ל רש"י וישמע אליו ויחתר לו ומבחוץ כתיב ויעתר לו כן שמעתי ע"כ.

(דף צ"ז ע"ב ד"ה [ביום השבת וכו'] ביעלה ויבא בתפלת ר"ה). המנהג שלא להזכיר כמשיב המניא סי' תסיב סק"ה (אהא) שכתב הרמ"א דצריך להזכיר בשל שבת יעו"י) בזה"ל ביש"ש ס"ק ביצה פסק שאין להזכיר שבת יעלה ויבא וכ"ס הלבוש בשם כמה גדולים וכ"כ ב"ח ומהר"ל בתשובה ע"כ והמיו סקיב האריך ומסיק להזכירו וסיים אפילו לאותן הגדולים שאין מסכימים להזכירו אין למחות בשום אדם אם מזכירו דהא אין כאן ברכה לבטלה וכו'. וז"ל הלבוש סי' תסיב סעי' א' ואין נוהגין להזכיר ביעלה ויבא וכו'. ביום השבת וכו'. שהרי כבר הזכיר שבת בריש אתה בחרתנו ולמה לו להזכירו שנית עד סוף הברכה סמוך לחתימה וכו'. ותמהני מאז על מורי מהרמ"א ז"ל שכתב שמוזכרין שבת ביעלה ויבא ואע"פ שהאמת הוא שזוהו דעת וקצת גדולי הפוסקים וכו'. אבל שמעתי מכמה וכו'. ולא הזכירוהו וגם כל הרסוסי' הישנים יוכיחו שהמנהג כן שהרי לא הודפס בשום אחד שבת ביעלה ויבא בשום וכו'. וכדומה לי ששמעתי טעם נכון שלא להזכירו שהרי עיקר יעלה ויבא לא נתיסד אלא על הזכירה והפקידה ואין שייך זכרון אלא בריה ויו"ט דכתיב וכו' שמתחכם וכו' ועדיכם ובראשי חדשיכם וכו'. והיו לכם לזכרון וגו' ולא הזכירה שבת באותו פרשה לפיכך אין צריכין להזכיר שבת במקום שעיקרו משום זכרון שהוא משום ר"ה ויו"ט וכו'. עכ"ל והנה בדפוס המחזור הלזה תמצא פעמים נזכר של שבת ביעלה ויבא ופעמים אינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא כגון בהחזרת השי"ן ליום א' דריה וברור היכא דמזכיר שנגזת הדפוס ומאסס ההשגחה נעשתה ואני תקנתיה בע"ה במקומתם למושבותם.

(דף קכ"א ע"ב ד"ה בסליחה אל הר המור עקירה). בתענית ט"ו. מאי הר המוריה וכו'. שיצא ממנו הוראה לישראל וז"ל רש"י מאי הר המוריה וכו'. דאברהם קרא למקום העקירה הר יראה וכתוב בראשית כ"ב אל הר המוריה וכתבתי בתיקוני כלי שרת בס"ד לא מצינו בכל התורה הר המוריה ובעקידה כתיב ארץ המוריה נזכר בד"ה ב' ג' ויכל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה (והארבתי קצת בזה גם במיני תרגומא בס"ד על מה שתרגם אונקלוס ס' ויראה כ"ב ב' ארץ המוריה ארעא פולחנא וגם לכונן דברי רש"י ואין כאן מקום לקבל אריכות) וראיתי בילקוט שיר השירים אלך לי אל הר המור. המור פליגי בה וכו'. חד אמר שממנו יצאה הוראה לישראל וכו'. ואחר העיון בדברים אלו מובן למאוד מה שיסוד הסייט אל הר המור גבעת הוריה וז"ל רש"י הר שיצא ממנו הוראה תורה לישראל כי מציון תצא תורה יורו משפטך ליעקב ולשבת הגויה.

(שם דף קכ"ב ד"ה בסליחה הן בעשירית וכו'). מבואר ע"פ מה דאיתא בסנהדרין ס"ט: ויאמר קה נא את בנך אריש בר אבא אין נא אלא לשון בקשה משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור אחד ונצח לימים עמדה עליו מלחמה חזקה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו שלא יאמרו וכו'. אף

הקב"ה אמר לאברהם וכי עכשיו עמוד לי בנסיון זה וזה כוונת הן בעשיריה וכי. וזרותו כגבור מלמד במלחמת אונסים.

(במחזור קל"ה. ד"ה תחינה שם המחבר משה בר שמואל אבשלום). כתבו התוס' יומא ל"ח: ד"ה דלא מסקי בשמייהו בזה"ל בפי"ב דכתובות ד' ק"ד: גבי שני דייני גיורות (חנן ואדמון בני וצ"ל) אדמון וחנן בן אבשלום גרים ר"ת אבי שלום משום דאמר ר' מאיר דף ק"ג: אבשלום אין לו חלק לעולם הבא וכי. וכי חוס' בכתובות ק"ד ד"ה שני דייני גיורות היו בירושל' אדמון וחנן בן אבי שלום הכי גרם ר"ת דהא לר' [מאיר] דאמר בפרק חלק דאבשלום אין לו חלק לעולם הבא היכא מסקינן בשמי' הא אמר ביומא ד' ל"ח: ושם רשעים ירקב דלא מסקינן בשמייהו וכי. ע"ש [וע"ע תוס' מגילה י"ד עוסף גרסינן וכי.] ולכאורה פליאה דהמחבר תחינה זו חתם אבשלום בראש החרוות [ודוחק לומר נהי דשם אבשלום בלחוד לא מסקינן בשמיה אבל לאצטרופי לשם שמואל חזי דאין טעם לחלק באופן זה דמאי שני. דהא עכ"פ לשיטת ר"ת שם אבשלום בלא יו"ד לא יזכר ולא יסקר] וע"ע מש"כ לקמן בס"ד דחתם בכל מקום בר אבשלום. מהנראה לומר דהשם שנקרא אבי המחבר אבשלום, שלא חשו להכי דמצינו דעת חולק על ר' מאיר בזה בסוטה י': דאיתמר לפרש קרא וירגו המלך וכי. בני בני וכי. הני תמני בני למה שבעה דאסקי [לאבשלום] משבעה מדורי גיהנם ואירך איכא דאמרי דקריב ריש' לגבי גופי' ואיכא דאמרי דאייתו לעלמא דאתי. מבואר דללשון שני דאייתי לעלמא דאתי יש לו לאבשלום חלק לעולם הבא ופליגי אדרי' מאיר וכי"כ תוס' שם דר"מ ס"ל כלשון ראשון דקריב רישיה וכי, ע"ש והשתא שפיר י"ל דאותן שקראו לבניהן אבשלום ס"ל כלשון שני והיא גרסתם במשנה דכתובות חנן בן אבשלום [בלא יו"ד] וס"ל דלשון ראשון שבגמרא אולא אליבא דר' מאיר ולא קי"ל כוותי' אלא כלשנא בתרא [ודע שבסדר המשנה שבירושלמי בכתובות פרק י"ג איתא חנן בן אבשלום וכי"א ברי"ף ורא"ש וכפי שבררתי לעיל אין הגהות של ר"ת מוכרח כל כך וצ"ע] ועיי' ב"ש ס' קכ"ט בשמות אנשים סברא דיש לכתוב בגט אבשלום דיש לו חלק לעוה"ב ומסקינן בשמי'. ובדרכי משה נסתפק כצד כותבין אבשלום אי אבי שלום ע"ש וכבר הארכתי בענין זה במקום אחר וכפי שכתב הרש"ל כשתסתפק בשם מן השמות אין לכתוב בגט מלא או חסר וכי, תוכל לסמוך על כתבים הראשונים של החכמים אפילו באיגרת שלומים וכי, עיי' מכל זה בתשובת רמ"א ס' ו'. מכשי"כ שיש לסמוך על המחבר תחינה זו ואין כאן עוד מקום לקבל אריכות. ואתן תורה דחסרון וגם קילקול הדפוס יש כאן כי מה דגרס ברמ"ש אומרים מי יתן וכי, הוסיפו הכי שלא כרת וצ"ל, רמ"ש אומרים מי יתן וכי. וכן הוא בהרבה שארי דפוסין ובמפרש דהכא ועתה תחזה ראשי החרוות משה בר שמואל בר אבשלום והוא אשר חיבר ג"כ יוצר של שמחת תורה המתחיל אשרי העם שלו ככה ומיוסר שם משה בר שמואל בר אבשלום בראשי החרוות וכן יסד התחינה לקמן ביום חמישי המתחיל מקוה ישראל וכי.

(במחזור דף קמ"ב: בשמעו נא רבותי וכי, ד"ה, ואפילו גיורות שמשוין). גם בנוסחאות השל"ה איתא הכי, ברם בגזיר י"ד. ובמכות כ"ב. מבואר להדי' דגיורות שמשוין אין לו התרה כלל, וכי"כ הרמב"ם בס"ג מהלכות גיורות דין י"ד בזה"ל מי

שנדר נזירת כשמשון אינו יכול לשאול על נדרו שנוירות שמשון לעולם היתה עכ"ל ועל טוב יזכר שמו של רב חביבי חכם השלם מתון ומסיק מהר"ל טערקהיים נ"י שהתעורר ג"כ בזה וכדי להסיר כובד הפליאה לא יגונה ההכרה אם נאמר דקילקול העתקה ושגגת הדפוס גרמו שהחליפו במקום שהיה כתוב אם לא נזירות שמשון וכו'. טעו והדפיסו תיבת אפילו נזירות וכו'. ולמצוה יחשב לכל מי שבידו בלתי הגה ליישב דברים שעל הלב מתקבל ומתיישב. ודע עוד דזה"ל הטושי"ע י"ד סי' רי"ד סעי' א' אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם ונהג כן אפילו סעם אחת צריך התרה ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר לפיכך הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים לסייג ולפרישות יאמר בתחילת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה ולא לעולם וכו'. עכ"ל אמור מעתה מ"ש המסדר הלזה ז"ל לקמן בסמוך וכל שום קבלה וכו'. ובין שום מנהג של מצוה וכו'. או איזה הנהגה טובה וכו' שנהגתי שלש פעמים ולא התניתי שיהא בלי נדר וכו'. ולכאורה מחוסר מובן מאי איריא שנהגתי שלש פעמים הלא אפילו כשנהג רק פעם אחת צריך התרה כמשיב בטור שיע, שהעתיק למעלה ואשר על כן לכאורה עדיפא טפי שלא יאמר אותן שתי תיבות "שלש פעמים" אלא יאמר או איזה הנהגה טובה או איזה דבר שנהגתי ולא התניתי שיהי' בלי נדר וכו'.

(במחזור ר' קמ"ו ע"ב בתפילת של כל נדרי ד"ה אתה יודע רזי-עולם וכו', אין כל דבר נעלם). כתב הלבוש אי"ח סי' תר"ז דהאומר אין כל דבר נעלם וכו', טועה גמור הוא וכו' רק יאמר אין דבר נעלם ממך וע"ש אכן הא"ר מקיים נוסחת כל דבר ע"ש ודע שכתב התשבי בשורש כל בזה"ל ידוע כי נמצא מלת כל משמשת במקום מאומה כמו כל מלאכה לא תעשו והראשונים לא נתנו בהם סימן ואני אחניהו לך דע שלא יתפרש כל במקום מאומה רק במקום שסמוך לו למלת לא או אין כמו כל מלאכה לא תעשו ולרש אין כל ודומיהם ע"כ ועיי' ב"ק ע': וביב נ"ו: דר' עקיבא אמר דבר ולא חצי דבר וגם חזקי' סנה' פ"ו. ס"ל הכי ובעינין כל עיי' סנהר' ע"ח. פלוגת' דר"י בן בתירה ורבנן וכשיבא הקורא על העיון ימצא דברים נכונים ומ"ש הא"ר בשם קוצר השל"ה דר"ל שום דבר בלי"א קיינערלייא כמו לא תעשה כל מלאכה ע"כ וקצת צריך ביאור שהרי פעמים הרבה אין מספר שפירושו של כל כמו שכתב הלבוש אבל לפי הכלל שמסר התשבי אתי שפיר ועי"ע רש"י בכורות ג' ד"ה לגרועי וע"ע תוס' שם ד"ה ורעהו וכו', ותוס' מנחות י"א ד"ה ר' יהודה.

(במוסף של יח"כ דף רכ"ו: ד"פ היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם). כתב הרדב"ז חלק ב' סי' תת"י במשנה ובגמרא דילין לא נמצא שהיו נופלין על פניהם אך בירושלמי אית' בפרק אמר להם הממונה עשרה פעמים היה מוכיר הכה"ג את השם ביום הכיפורים ששה בפר וג' בשעיר ואחד בגורלות הקרובים היו נופלים על פניהם והרחוקים היו אומרים ברוך שבמל"ו וכו' והנה אין ספק שאף הקרובים שהיו נופלים על פניהם [כי שמעו אמרי פיו של כה"ג אשר הוציא מפיו שם המפורש ולכן כדי לתת גדולה ליוצר בראשית היו נופלין כאלו אינם יכולין לעמוד על מעמדם על דרך וירא כל העם וירוננו ויפלו על פניהם היו אומרים ג"כ שבמל"ו משא"כ הרחוקים שלא היו שומעים השם מפי כ"ג לא היו צריכין לנסילת אפים רק בשעה

שראו הקרובים כי נופלים על פניהם או ירעו כי יצא השם מפי כ"ג וכווננו דעתם לומר בשכמלינו והמסדר כאן כיון אל האמת לומר והכהנים והעם העומדים בעזרה דהיינו הקרובים כשהיו שומעין וכו'. ועי' תוס' סוטה מ' ד"ה וכל.

(במחזור קמ"ו ע"ב באתה יודע רוי עולם ד"ה שתכפר — ותסלח ותמחול).
ויאמר שתכפר לנו על כל חטאתנו ותסלח לנו על כל עונותינו ותמחול לנו על כל פשעינו דכפרה שייך גבי חטא כדכתיב אולי אנכרה בעד חטאתכם סליחה גבי עון שנאמר סלח נא לעון העם הזה ומחילה גבי פשע שנאמר אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך ומחילה הוא ענין מחייה ודע שכן איתא במנהגים של ר"ה אות קמ"ב וכ"כ הרמ"א בד"ס ס"י תרכ"א א"ק ב' בשם מנהגים כפרה שייך לחטא וסליחה לעון ומחילה לפשע וז"ל המג"א ס"י תר"ו סס"ק ג' יאמר כפרה לחטאים וסליחה לעונות ומחילה לפשעים (מנהגים ושל"ה בשם רמ"א) עכ"ל אמנם דע כי השל"ה עמוד התשובה דף רכ"ח בשם אביו העיד שמהר"א איסרלן ז"ל היה נוהג לומר כפרה לחטאים ומחילה לעונות וסליחה לפשעים וע"ש מלחא בטעמא וסיים שם חזי מאן גברא רבי דקא מסהיד עליה גברא רבה וטעמו כצפחית בדבש עכ"ל וצ"ע משני טעמים לכל מבין. (עוד שם על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע). ודע עוד פירושו של ע"ח שח"ל ביצר הרע דצריך ביאור כתבתי פירוש נכון בחיבורי יש סדר למשנה פרק י"א מ"ה דברכות דאיתא בספרא הביאו רש"י פרשת קדושים כ' כ"ו ואבדיל אתכם וכו' ר"א בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר וכו', אבל יאמר אפשר ומה אעשה ואבי שבשמים גור עלי וכו' ובשמונה פרקים להרמב"ם פ"ו ר"ז כל זה בשם ר"ש בן נמליאל ביתר ביאור נמצא דע"י יצר ניכר מה שהאדם מונע הוא לעשות רצון בוראו ומכחל יצרו מפני יוצרו.

(במחזור ד' קמ"ח: ד"ה על חטא שחטאנו לפניך בגלוי ובסתר). דע כפי המבואר ביומא ל"ו דמבקשין על הקל תחילה ובסדר דהכא בגלוי ובסתר הוא הקל בסוף י"ל ע"פ מה דאיתא ב"ק ע"פ שאלו תלמידיו את ר"י בן זכאי מפני מה החמירה התורה בגנב (לשלם כפל ד' וה' רש"י) יותר מגולן אמר להן זה השוה עבד עבד (לא יראו מבני אדם כדרך שלא יראו מהקבי"ה אבל גנב לא השוה עבד לקונו אלא כיבד העבד יותר מקונו שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נוהר. רש"י) לכבוד קונו וזה לא השוה עבד לכבוד קונו וכו'. אמר ר"מ משלו משל וכו'. איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן וכו'. גם מה שסידר בודון ובשגנה אפשר לומר ע"פ מה דאיתא ב"מ ל"ג מאי דכתיב הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשו להם כזוונות ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזוונות נעשה להם בשגגות ובכ"ן לפי הסדר א' ב' סידר בודון (ע"ה שהוא שוגג) ובשגנה (של ת"ח שעולה וזרון) ועיינתי בכל זה בלבוש ולא מצאתי שום טעם לכל זה והמג"א ס"י תר"ו סק"ג כתב בזה"ל בעל חטא יאמר בסתר ובגלוי בשגגה ובזרון (ש"ל) וכן נראה דצריך לבקש על הקל תחילה ומיהו צ"ע דאי"כ לא יהיה כסדר א' ב' לכן נראה לי כיון דאמרינן חטאנו בסתר ובגלוי אנו מבקשים על שניהם כאחד כדאיתא בתמורה פ"ה וברמב"ם הג"י בגלוי לבד וכן בודון לבד ע"כ והנה המשכיל יביט רבה שכתב המג"א לכן נראה לי כיון וכו'. דרצונו להיות מסכים לנוסחא

דאיתא לפנינו בגלוי ובסתר כיון דאנו מבקשין על שניהם כאחד הוי מבקש כראוי וטעות בדפוס שלפני במג"א וצ"ל לכן נראה לי כיון דאמרינן חטאנו בגלוי ובסתר אנו מבקשין וכו'. ונשאר עתה סדר א' ב' על מכוננו. והנה בסדר יודעים ובלא יודעים לא הער' המ"א כלום ולפי משי"ב הרמב"ם הנוסחא ע"ה שח"ל ביודעים ע"ה שח"ל בלא יודעים אין לומר בזה כתיורצו של מג"א שהרי אין מבקשים שניהם כאחד אלא בזה אחר זה. ולכן נראה שפירושו ביודעים היינו שחטא נגד חבירו וחבירו יודע כגון חמסן דיהיב דמי עיי' ב"ק ס"ב. או שנמל ממנו ריבית דידע ומחל עיי' בי"מ ס"א. ואחר זה מבקש בלא יודעים היא חמורה ממנו דלא ידע חבירו ואינו מחל אי נמי י"ל שפירושו ביודעים שהוא בינינו לרבים כמו יודע ליחיד וכלומר בחטא שירוע לרבים שחטא וע"ד דאמרינן ברכות י"ב: כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו וכו' ע"ש.

(ביוצר שחרית יוה"כ קפ"ט ע"א ד"ה מי לא ייראך וכו'). אמר ר"א ומנא חדא אתא פילוסופא דאומות העולם לנבאי אמר לי וכו' האי קרא לא אסגי יקר'י כל כך דכתיב כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך (ירמי' י') שקולא דא לבני נשא די לית לון קיומא ותו דאתין אמרין ולא קם נביא עוד בישראל כמשה בישראל לא קם אבל באו"ה קם אוף הכא אנא אימא בכל חכמי הגוים אין כמוהו אבל בחכמי ישראל איתא וכו'. אמינא לי' דודאי שפיר קאמרת מאן מחי' מתי' אלא הקב"ה בלחודוהי אתא אליהו ואלישע ואחיו מתייא מאן מוריד גשמים אלא הקב"ה בלחודו' אתי' אלי' ומנע לון ונחית לון בצלותי' מאן עביד שמיא וארעא אלא הקב"ה את' אברהם ואיתקיימו בקרוסייהו בניני' מאן מנהיג שמשא אלא הקב"ה אתי' יהושע ושניך לי' ופקיד לי' דיקום על קיומי ואשתכך וכו'. ותו דקב"ה גזור גורון וצדיקיא דישאל מכטלין לון דכתיב צדיק מושל יראת אלקים ותו דאיהו פקיד לון למהך באורחא ממש לאתדמא לי' בכלא אול ההוא פילוסופא ואתגייר וקרן לי' יוסא קמינאה וכו'. וכי מלך הגוים איהו ולא מלך ישראל אלא בכל אתר בעי הקב"ה לאשתבחה בישראל ולא אתקרי אלא על ישראל בלחודו' דכתיב אלהי ישראל אלהי העברים כה אמר ה' מלך ישראל ודאי אמרו אומות העולם פטרן אחרן אית לן בשמיא וכו'. אתא קרא ואמר מי לא ייראך מלך הגוים אילין שלישיין ברבין די ממנן עלייה ובכל מלכותם בההוא מלכא דלעילא דהא ארבע מלכותן שלישיין אית לעילא ושלישיין ברעותא על כל שאר עמין ועל כל דא לית בהו דיעביד אפילו מלה זעירא אלא כמה דפקיד לן דכתיב וקמץביה עבד בחיל שמיא ודארי ארעא (דניאל ד') זוהר חלק ב' דף י' ודף צ"ו ב' משפטים מי לא ייראך מלך הגוים וכו'. אלא מאן הוא מלך הגוים דלא דחיל מנך ולא יודעוץ מינך מי מלך הגוים הלא ייראך וכו'. אוף הכי הנה לי' למכתב מי מלך הגוים דלא ייראך אלא כולא על תקונו אתמר כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך מהו מלה דאתפשט בינייהו בחכמתי' דלהון מאין כמוך וכלהו אודאן (ל' דא כד חמאן בחכמתא דלהון עובדך ונבורתך איתפשט מלה דא בינייהו מאין כמוך.

(דף רנ"ה: סליחות מנחה של יוה"כ ד"ה אפס מויה מחבב ומכפר וכו').

כתובות י"ד: אמר ר' אלעזר מזבח מויה (קס"ד מויה עונות. רש"י) ומזין מחבב

(את ישראל אל אביהן. רש"י) מכפר היינו מכפר היינו מויה מויה גזירות (רעות מעל ישראל) ומכפר עונות ובמחילה מכבוד הגאון המפרש כי העלים עיניו מסוגי הנ"ל ויצא ללמד בפ"י דחוקים והיא רחוקה ועי"י עוד לקמן מש"כ בס"ד על המפרש ד"ה תמור עבודת מזון וע"ע בח"ש בסליחות לחמישי בסליחות תענית ציבור קבעו וכו'. פירש המפרש ד"ה מזון ומזיה בזה"ל נקרא המזבח כן לפי שזן את העולם ומזיה שסרו עונות לשון לא יוח החושן.

(דף רע"ג: בתפלת נעילה ד"ה היום יפנה השמש יבא ויפנה). המג"א כתב ר"ם תרכ"ג יאמר חרונו היום יפנה וכו'. קודם הערב שמש דאל"כ דובר שקרים לפני ה' והטו"ז שם אחר שהאר"ך שם בזמן תפלת נעילה סיים וכן משמע מדברי הפיימן שכתב השמש יבא ויפנה דמשמע בשעת הגמר ג"כ יהיה קודם ביאת השמש ותמוה הוא שאומרים דבר זה אחר שקיעת החמה ע"כ ובס' זכרון יוסף שחיבר בעל אחותי הגאון מהר"י אב"ד בפירושו כתב דף כ"א ע"א בזה"ל מפני שידוע לי שברוב המקומות ורוב השנים אומרים חרונו זה לאחר שקיעת החמה ציויתי לאמר היום פנה, השמש בא ופנה, וכן כבר הנהגתי במחזור שלי עכ"ל ואולם לכאורה למש"כ בפירוש המחזור היום יפנה ביום זה וכו'. כמו שהשמש וכו'. יש לי ליישב נוסחא שלנו דאמרינן כל זה אף לאחר שקיעת החמה ואדרבה ראייה גדולה יש להגאון בעל פי' המחזור דאי לפי' של הגדולים הטו"ז ומג"א וזכרון יוסף ז"ל הנ"ל קשי' דברי הפייט אהדרי דהכא יסד היום יפנה שהוא לשון עתיד ולעיל בסמוך יסד פתח לנו וכו'. כי פנה היום וכ"כ עוד לעיל ד"ה שמע נא וכו'. כי פנה יום הרי שבשלתם יסד עבר אבל לדברי בעל פירוש המחזור אתי הכל שפיר וקרוב לודאי דמהאי טעמא המציא לפרש ביום זה יפנה אלינו הקב"ה כמו השמש וכו'. כדי ליישב שלא יהיו דברי הפייטן סותרין וכדאי לסמוך על פירושו כי המפרש גדול הדור היה כנודע גם המג"א הביאו סי' תקפ"ד גם המהרש"א הביאו במגילה כ"ה. ליישב ע"פ פירושו של המפרש המחזור קושיהם כמש"כ ג"כ בפיוט ליום ב' דפסח בענין צדקו אותו ואת בנו ע"ש).